

Cesty romských žáků ke vzdělávání

Dopady inkluzivní reformy / Dana Moree

O výzkumu

R. zažil několik let školní docházky v ghettu a dnes připouští, že to bylo strašné, a to navzdory řediteli, který se snažil, a dalším, kteří pomáhali. R. nevyrostl ve vyloučené lokalitě a jeho matka se opakovaně pokoušela dostat ho do nesegregované školy podobně jako jeho staršího bratra. To se jí ale podařilo až v sedmé třídě. Při přestupu na mainstreamovou školu přišel další šok – R. byl ve třídě jediným Romem, spolužák nácek, v učivu byl o tři roky pozadu a musel všechno dotáhnout. Dnes nelituje.

Jeho partnerka J. má za sebou zcela jinou vzdělávací trajektorii. Ona i její sestra byly jedny z mála Romek, které naopak na mainstreamovou školu docházely; ostatní chodili na praktickou a děti se vidaly hlavně v odpoledním klubu místní neziskové organizace. Starší sestra zažila třídu, kde byly vztahy dobré a normální, ale J. měla smůlu a po několika letech zažívala kvůli svému romství šikanu.

A tak bychom mohli pokračovat. Vzdělávací trajektorie lidí spřízněných v jedné rozšířené rodině se staly východiskem pro předkládaný výzkum. Mapovali jsme školy, které respondenti z této rodiny navštívili, a tak jsme se dostali do tří měst a škol, které jsou na škále mainstreamové – segregované; školy v ghettu i mimo ně; ty, které jsou pro inkluzi otevřené, i ty, které jsou proti ní nastavené. Metodou sněhové koule jsme pak navštívili i další školy, které ředitelé označili jako důležité pro sledované téma.

Výše uvedeným způsobem jsme provedli rozhovory s 15 respondenty (4 členové rodiny, 9 ředitelů a učitelů, 1 terénní pracovnice NNO, 1 ředitelka MŠ) ve třech městech, které ve výzkumu označujeme jako Sever, Východ a Střed.

Rozhovory byly nahrávány, přepsány a analyzovány metodou otevřeného kódování.

Tímto způsobem jsme se snažili zodpovědět dvě výzkumné otázky:

1. Jaký je dopad inkluzivní reformy (zavedení podpůrných opatření a zrušení přílohy Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání pro žáky s lehkým mentálním postižením – příloha RVP ZV pro LMP) na kvalitu vzdělávání romských dětí v bývalých základních školách praktických nebo ve školách ohrožených segregací?
2. Do jaké míry je patrný reálný dopad reformy na žáky ohrožené segregací, segregované školy a další školy v blízkosti vyloučených lokalit?

Závěry a doporučení

Pro formulaci závěrů a doporučení si dovolím použít obraz soustředných kruhů symbolizujících vzdálenosti od vyloučené lokality a pak obraz vzdělávacích trajektorií jednotlivých dětí.

Vzdálenost od vyloučené lokality

Segregované školy zůstávají i po zavedení inkluzivních opatření segregované. Jedním ze zásadních důvodů je, že segregace není výsledek situace ve vzdělávacím systému, ale výslednicí mnoha vlivů – celkové sociální politiky státu, bytové situace v daném regionu, místní politiky, nastavení spádovosti apod. Kromě škol segregovaných v blízkosti vyloučených lokalit existují také školy segregující především místní elitu, a tak se pomyslné nůžky v rámci systému rozevírají. Přitom na některých místech jsou geograficky školy od sebe vzdáleny jen velmi málo, mentální příkopy jsou však obrovské.

Z perspektivy segregovaných škol se situace po zavedení inkluzivních opatření spíše zhoršila:

- Nedosáhnou na benefity a projekty, které měly k dispozici dříve.
- Jen obtížně se jim daří využívat systém tak, jak je nastavený dnes, protože vyžaduje např. větší spolupráci s rodiči a ta je ve vyloučených lokalitách obtížná.
- Debata se vede o tom, jak nastavit poslední stupeň předškolního vzdělávání tak, aby sloužilo dětem pro skutečný vstup do společného vzdělávání.
- Jedním z nástrojů by mohlo být automatické přidělování asistentů na třídu v případě, že počet žáků se speciálními vzdělávacími potřebami přesáhne určitou hranici.

Mainstreamové školy zažívají méně změn a ty, které zažívají, jsou častěji označovány pozitivně.

- Pozitivní zkušenost s asistenty i tam, kde z této změny byla na začátku obava.
- Výzkum neprokázal radikální nárůst dětí z bývalých praktických škol.

➤ Do mainstreamových škol nastupuje více dětí, které by dle odhadu učitelů dříve skončily v ZŠ praktických.

➤ Klíčová je atmosféra ve školách – ta rozhoduje o tom, jestli se děti ohrožené segregací ve škole udrží, nebo nikoli.

Strategie skleněných bariér – zásadním výsledkem výzkumu je popis strategií, které na základě etnicity tvoří pilíře pomyslného skleněného stropu, přes který je stále obtížné se dostat. Stejně typy měkkých strategií popisují jak představitelé majority, tak i minority.

➤ Strategie popisující odrazování rodičů od vstupu na danou školu v momentě, kdy je personál identifikuje jako Romy.

➤ Odesílání těchto dětí do škol, které jsou majoritou vnímány jako školy určené „pro ně“.

Vzdělávací trajektorie

Z hlediska vzdělávací trajektorie je situace po zavedení inkluzivních opatření následující:

Předškolní vzdělávání

➤ Podle všeho funguje v momentě, kdy mateřská škola deklaruje ochotu přijmout všechny děti bez rozdílu a kdy existují i podpůrné strategie pro rodiny, které je potřebují.

➤ Předškolní vzdělávání je základním klíčem pro úspěšný start školní docházky, často funguje i jako přirozené prostředí, kde se setkají děti z majoritního i minoritního proudu společnosti a je větší pravděpodobnost, že spolu budou i nadále absolvovat základní školu.

➤ Spolupráce mezi MŠ a přípravnými třídami ve školách v blízkosti vyloučených lokalit by mohla pomoci.

Vstup do základní školy – ZŠ jsou evidentně otevřenější dětem, které by dříve končily v praktických školách.

➤ Jednotlivé školy se liší v tom, zda tento fakt interpretují pozitivně, nebo negativně.

➤ Školní klima a spolupráce s rodiči je klíčových faktorem pro udržení dětí ohrožených segregací v mainstreamových školách.

Přestup na druhý stupeň je vnímán jako rizikové období:

➤ Snižuje se úspěšnost žáků.

➤ Učitele trápí, pokud je potenciál dětí zanedbán nebo promrhán.

Přestup na střední školu vystavuje účet za vzdělání.

➤ Segregované školy vnímají, že kvalita vzdělávání na nich je horší; jednotlivé školy se liší v tom, jak moc vnímají tento fakt jako zatěžující.

➤ Mainstreamové školy kladou otázku, co je pro děti lepší – zda ukončit vzdělání v nižším než devátém ročníku, anebo vychodit praktickou školu?

Vzaky pro státní správu

➤ Reálné snížení administrativní zátěže jako symbolický akt podpory ze strany systému.

➤ Stabilita pro asistenty.

➤ Obce by se měly postarat o „své“ chudé a měly by zajistit důstojné podmínky pro život všem občanům.

➤ Segregované školy potřebují především odstranění segregace v dalších oblastech života.

Dobrou zprávou plynoucí z výzkumu je to, že důležitost dobrého vzdělání je vnímána ve všech sledovaných skupinách. Otázníky jsou tedy především nad reálnými možnostmi naplnění této touhy v různých prostředích a víry, že společné vzdělávání je možné.